

личезним задоволенням почув, що зроблено вже всі заходи, щоб іти взавтра і послано вістовців повідомити короля Твалу про наші одвідини. Виявилось, що Твала перебуває у своїй столиці, яка зветься Лоо, та готується до величезного річного свята, яке відбудеться в перших днях червня. На це свято збираються на королівський парад усі полки, за винятком залоги й відбувається щорічне чаклунське полювання, про яке мова мовитиметься згодом.

Вирушити мусіли на світанку й Інфадус, що мав проводити нас, сподівався прибути до Лоо увечері другого дня, якщо нам не стане випадково на перешкоді повинь.

Подавши нам ці інформації та побажавши на добраніч, гості пішли, а ми вирішили по черзі вартувати всю ніч і тому троє нас лягли й одразу міцно поснули, стомлені дорогою, а четвертий сів вартувати від можливої небезпеки.

Розділ IX

Король Твала

Нема зовсім потреби докладно розповідати про нашу подорож до Лоо. Нам довелося два дні йти Соломоновим шляхом, що вів у саме серце Кукуанії. Досить сказати, що чим далі ми посувались у глиб країни, тим багатша вона ставала, а краалі, оточені широкими смугами нив, траплялись усе частіше. Всі краалі збудовано на зразок першого, у якому ми ночували, і кожний охороняла численна залога. У Кукуанії, так само як і у німців, зулусів або масайців, кожний

дорослий чоловік салдат і тому підчас війни використовуються сили всієї нації. Дорогою нас не раз обганяли тисячі вояків, які поспішали до Лоо на величезний річний парад та на свято, і величніших полків я ще ніколи не бачив. Другого дня ми спинились о захід сонця перепочинути на верховині одного з горбів, через які лежав шлях, і звідти побачили Лоо на гарній плодючій низині. Як на тубільне місто, воно видавалося надміру великим, миль п'ять кружини, з приміськими краалями, в яких, при потребі, розташовували в житлах військо, та з чудним пагорком, що скидався обрисами на кінську підкову й стремів миль на дві на північ; з ним, до речі, нам пізніше довелося краще обізнатися. Посеред міста, поділяючи його на дві половини, текла річка, через яку перекинута кілька мостів, можливо це її ми бачили зі схилу гори. На шістдесят чи сімдесят миль далі стреміли три величезні снігові шпилі, встаючи серед рівної низини немов три точки трикутника. Будова їхня була відмінна від будови гір Цариці Савської, стрімка й шпиляста, замість круглої та похилої.

Показуючи рукою на ці шпилі, що куанці називають їх „Три чаклуни“, Інфадус сказав:

— Шлях кінчається там.

— Чому?—спитав я.

— Хто його знає,—відповів він, знизнувши плечима.—У горах повнісінько печер, а поміж них є величезна яма. Мудрі люди минулих віків ходили туди по те, по що вони приходили до цієї країни, а тепер там, на Місці Смерти, ховають наших королів.

— А по що-ж вони сюди приходили?— жваво запитав я.

— Не знаю. Владар, що дістався сюди із зор, сам мусить знати,—відказав він, скинувши на мене швидким поглядом. Очевидячки він знав більше, ніж хотів говорити.

— Так, — мовив я, — ти маєш рацію, ми знаємо чимало чого на зорях. Я чув, що мудрі люди давнини приходили до цих гір по блискучі камінці, гарненькі цяцьки та жовте залізо.

— Владар мій мудрий,—одповів він холодно.—Я лише дитина розумом проти владаря й не можу розмовляти з ним про таке. Владареві треба говорити зі старою Гагулою у королівському місті, вона така мудра, як і владар,—і він пішов од мене.

Лише він оддаливсь, я повернувся до інших і, показуючи на гори, сказав:

— Там Соломонові копальні.

Умбопа, що стояв біля нас, видимо поринувши в задуму, як це було йому властиво, вчув мої слова.

— Так, Макумацане,—мовив він зулуською мовою,—діяменти справді там і ви матимете їх, бо ви, білі люди, ласі на цяцьки та гроші.

— Звідки ти знаєш, Умбопо? — прикро спитав я, бо не любив таємничих його підходів.

Він засміявся.

— Снив про це вночі, білі люди,—а тоді повернувся і пішов.

— Що це з нашим чорним приятелем?—спитав сер Генрі.—Він більше знає, ніж хоче сказати, це зрозуміло. До речі, Квотермене, чи він нічого не чув про мого брата?

— Нічого. Він запитував кожного, хто лише приязно до нього ставився, і всі вони

кажуть, що до нас у їхній країні не бачили жодної білої людини.

— Ви вважаєте, що він міг сюди дістатися?—спитав Гуд.—Ми самі трапили до цієї країни лише якимсь дивом. Як міг він трапити, навіть не маючи мапи?

— Не знаю,—похмуро відповів сер Генрі,—але мені здається, що я таки знайду його.

Поволі заховалося сонце і враз на землю впала така густа темрява, що, здавалося, можна відчутися її дотиком. Тут немає повільного конання дня у сірому сутінку, бо в цих широтах присмерку не буває. Перехід од дня до ночі такий швидкий та абсолютний, як перехід од життя до смерті. Сонце сіло й уся земля загорнулася у темряву. Але за де-який час на сході замерехтіло саяво і з-за обрію проглянув срібний серп місяця, кидаючи мерехтливі пасма проміння й заповнюючи все навкруги сріблястим його перелбиском.

Ми стояли мовчки, дивлячися на чарівне видово й почувуючи, що душу нам ущерть переповнює радість споглядання дивної краси, яка нас оточує. Мое життя було не легке, читачу, але є в ньому де що, що я завжди з приємністю буду згадувати і поміж того цю місячну ніч у Кукуанії. Враз лагідний голос Інфадуса одірвав нас од думок.

— Як-що владарі бажають, підемо зараз до Лоо, де вже наготовлено хату на ночівлю. Місяць світить ясно, отож ми не зіб'ємось зі шляху.

Ми погодилися і за годину дісталися вже околиці міста, яке, поцятковане безліччю багать, здавалося безкраїм. Гуд, що завжди любив жартувати, назвав його „безмежним

Лео“. Наблизившись до рову з водою, через який перекинута звідний міст, учули брязкіт зброї і хрипкий оклик вартового. Інфадус сказав йому гасло, якого я не почув, і той пропустив нас і ми попростували центральною вулицею міста. Приблизно за пів години, проминувши довжелезну низку хат, Інфадус спинився нарешті біля купки хаток, оточених невеликим посипаним вапняком двором, і сказав, що це „бідне“ наше приміщення.

Кожному з нас призначено окрему хату. Самі хати видалися нам кращими від тих, що ми досі бачили, й у кожній ми знайшли постіль із вичинених шкір, покладених на сінники з запашного сіна. Їжу вже наготовили й лише ми встигли вмитися водою, що стояла тут же в глиняних глеках, як гарні молоді жінки принесли нам печеню та іматки печева, дбайливо складені на деревляних блюдах і, низько вклоняючись, запропонували це нам.

Повечерявши, ми поспрохали, щоб усі наші постелі перенесли до одної хати й кинувшись на них, міцно поснули, стомлені довгою мандрівкою.

Прокинувшись, ми побачили, що сонце стоїть уже високо й почали ходити біля свого туалету. На прохання Гудове дати його одіж, одповіли, що ці священні речі віднесено перед королівські очі. Гуд почав тоді голити правий бік свого обличчя, а лівого, на якому вирости вже чималі бурці, ми переконали його не займати. Що-до нас, то ми обмежилися тим, що добре вмилися та зачесалися. Біляві кучері сера Генрі падали йому аж на плечі й він скидався на

давнього данця дужче, ніж коли, а моя сива щетина виросла вдвічі довша, як їй належить.

Коли ми, поснідавши, запалили люльки, завітав Інфадус повідомити, що Твала, король, готовий бачити нас, коли наша ласка прийти.

У відповідь ми сказали, що воліємо ліпше почекати, поки сонце стане трохи вище, що почуваємо себе ще стомленими і т. і., і т. і. Коли доводиться мати справу з нецивілізованими народами, не треба виявляти хпливості. Вони завжди мають нахил розуміти чемність, як страх до них або запобігливість. Отож, хоч нам не менше кортіло побачити Твалу, як і його кортіло побачити нас, ми сиділи й чекали ще годину, виготовлюючи тим часом подарунки, які лише дозволяло скромне наше майно, а саме вінчестера, який залишився після бідолахи Вентфогеля, та намиста. Вінчестера ми мали подарувати Твалі, а намисто його жінкам та дворакам. Ми вже подарували трохи намиста Інфадусові й Скразі й воно надзвичайно припало їм до вподоби, бо раніш ніколи їм не доводилось його бачити. Нарешті, сповістивши, що готові йти, ми разом з Інфадусом вирушили до королівської оселі, а Умбопа ніс рушницю і намисто.

За кілька сот ярдів ми наблизилися до дворища, яке дуже скидалося на наше, але разів у п'ятдесят було більше. Зовні огорожі цього дворища містився шерег хаток, де жили королеві жінки. Саме насупроти воріт тріхи одсторонь стояла відокремлено величезна хата, у якій жив сам Твала. Навкруги було порожнє місце, або, швидче, було-б порожнє, як-би там не стояли вояки, над-

звичайно показні у своїх чорних перах, та з блискучими списками.

Біля чільного боку великої хати стояло кілька ословів і ми сіли на них, на запросини Інфадуса, а Умбопа став позад нас. Хвилиня з десять ми мовчки чекали, свідомі того, що на нас зосереджено очі кількох тисяч вояків. Свідомість ця спричиняла нам не аби-які муки, але ми терпіли. Нарешті двері хати відчинились і звідти виступила велетенська постать у розкішній тигровій кереї на плечах. Слідом за ним ішов Скрага і хтось, хто видався нам старою мавпою, загорненою у хутра. Велетень сів на ослів, Скрага став позад його, а стара мавпа порачкувала у холодильник біля хати й скурчилась там.

Все ще панувала мовчанка.

Тоді велетень скинув з плеч керею і став перед нами на весь зріст, являючи собою справді страшне видовище. Такого величезного, гидкого чоловіка нам ще ніколи не доводилося бачити. Товсті немов у мурина вуста, плескуватий ніс, одне блискуче чорне око, а натомість другого порожня дірка і надміру жорстокий вираз усього обличчя. Над величезною головою стремів пук розкішних струсячих пер, на грудях блищав панцер, навколо стану й під правим коліном висіла звичайна тут торочка з волячих квістів. У правиці він тримав великого списа, на шиї йому висів товстий золотий обруч, а на чолі прив'язано величезного розміру необроблений діамант.

Панувала все ще мовчанка, але вже не довго. Зненацька велетень, якого ми, цілком слушно, вважали за короля, підвів догори

списа. За одну мить у відповідь підвелись вісім тисяч списів і з вісьми тисяч грудей вихопилося вітання: „кум“. Це повторювалося тричі й земля двигтіла від вітання, що лунало немов грім.

— Корися, народе,—запискотів тоненький голос звідти, де сиділа, зібгавшись, мавпа,—це твій король!

— Це король! — гримнуло в одповідь з вісьми тисяч грудей.—Корися, народе, це твій король!

Тоді знову запала тиша—мертва тиша. Коли враз її порушено. Вояка, що стояв ліворуч нас, упустив свого щита й він з дзенькотом упав на вапняковий брук.

Твала повернув до нього єдине своє око.

— Виходь сюди!—ревнув він.

Із шеругу виступив уродливий молодик і став перед королем.

— То це ти, незграбний нес, упустив щита? То ти хочеш, щоб мене гудили чужинці з зор? Що ти скажеш?

Видко було, як сердешному молодикові зблідло темне його обличчя.

— Це не навмисне, о нащадку чорної корови,—промурмотів він.

— Тоді ти мусиш, не навмисне вмерти. Ти пошив мене в дурні. Готуйся до смерти.

— Я готовий, королю,—забрєніла тиха відповідь.

— Скраго!—ревнув король.—Покажи мені, чи вправний ти зі списом. Забий цього незграбного пса.

Скрага з недоброю посмішкою виступив наперед і підняв списа. Бідна жертва закрила рукою очі й мовчки чекала. Ми скам'яніли з жаху.

— Раз, два!—Він махнув списом і тоді вдарив. Із спини вояки виткнувся гостряк. Махнувши руками, сердешний упав мертвий додолу. Поміж натовпу покотився гомін і завмер у далині. Трагедія скінчилася—долі лежав труп, а ми ще не могли собі усвідомити, що трапилося. Сер Генрі, зірвавшись з місця, почав люто клясти, але переможений загальною мовчанкою, знову сів.

— Влучно вдарено,—мовив король.—Приберіть його.

З військових лав виступило четверо вояків і, піднявши тіло замордованого, понесли його геть.

— Засипте криваві плями, закрийте їх од очей,—запискотіла тоненьким, голосом істота, що скидалася на мавпу.

Королівське слово сказано й королівський суд виконано.

Тоді з-поза хати вийшла дівчина, несучи глек вапни, якою й засипала червоні плями, ховаючи їх од ока людського.

А сер Генрі тим часом аж кипів од гніву на мерзенний злочин, що тут стався. Ми ледве вгамовували його.

— Сидіть спокійно,—шепотів я.—Адже від цього залежить і наше життя.

Він зробив зусилля опанувати своє хвилювання.

Твала сидів мовчки, поки не зникли останні сліди трагедії, тоді звернувся до нас:

— Вітаю вас, невідомі білі люди, що прийшли невідомо звідки,—сказав він.

--- Вітаємо тебе, Твало, королю кукуанський,—одповів я.

— Звідки ви прийшли, білі люди, й чого ви шукаєте?

— Ми прийшли з зор, не питай як саме. Прийшли подивитися цю землю.

— Прийшли здалека дивитися на дуже мале. А цей чоловік з вами.—провадив він, показуючи на Умбопу,—теж прийшов із зор?

— Так. На зорях є люди твого кольору, але не питай про речі, недосяжні тобі, Твало королю.

— Надто зухвало ви говорите, люди з зор,—оказав Твала голосом, який не сподобався мені.—Згадайте, що зорі далеко, а ви тут. А що, як я звелю зробити вам те саме, що зробили тому, кого допіру понесли?

Я голосно засміявся, хоч мені було зовсім не смішно.

— Ой, королю,—відповів я,—обережно ходи по гарячому камінню, щоб не попекти ніг і держи списа за держално, щоб не порізати собі рук. Коли з твоєї провини впаде хоч волосинка з голови кому з нас, ми знищимо тебе і рід твій. Хіба оці двоє,—провадив я, показуючи на Інфадуса й Скрагу (молодий мерзотник саме зчищав кров вояки зі свого списа) не переказували тобі про нашу могутність? Хіба ти бачив коли таких, як ми?—і я показав на Гуда, певний, що такого як Гуд він таки справді ніколи не бачив.

— Твоя правда,—мовив король.

— Хіба тобі не говорили, як ми здалека насилаємо смерть?—провадив я.

— Говорили, та я не повірив. Покажи мені, як ти це робиш. Забий людину, що стоїть он там,—він показав у протилежний бік краалю—і я повірю.

— Ні,—відповів я.—Ми не проливаємо людської крові oprіч як на справедливу

кару. Але коли хочеш, звели слугам пригнати вола в огорожу і заким він пройде двадцять кроків, я покладу його мертвим.

— Ні!—засміявся король.—Забий людину, то я тоді повірю.

— Хай буде на твоє, королю,—холодно відказав я.—Іди оцим майданом і заким нога твоя ступить за ворота, ти впадеш мертвий. Або, коли не хочеш іти сам, пошли свого сина Скрагу (якого я залюбки-б тепер підстрелив).

Почувши мої слова, Скрага, завивши з жаху, заховавсь у хату.

Твала насупився. Пропозиція не до вподоби припала йому.

— Хай приженуть бичка,—наказав він.

Двоє людей побігли виконувати наказу.

— Тепер, сер Генрі,—промовив я, ваша черга стріляти.—Я хочу довести цьому пройдисвітові, що в нашому гурті не один я чарівник.

Узявши рушницю, сер Генрі наготувався.

— Сподіваюся, що влучу,—простогнав він.

— Мусите влучити,—сказав я.—Як-що не пощастить з першого разу—стріляйте вдруге. Націлюйтеся на сто п'ятдесят ярдів і чекайте, поки тварина повернеться до вас боком.

Запала мовчанка, а потім ми побачили бичка, який біг просто у ворота. Угледивши силу люду, він спинився здивовано, повернувся і заревів.

— Тепер саме час,—прошепотів я,—стріляйте.

— Бах! З-з-з!—і бичок перекинувся на спину, влучений у ребра. Куля добре зробила

своє діло, а поміж кількатисячним натовпом пробіг гомін здивовання.

Я повернувся до Твали.

— Чи я брехав, королю?

— Ні, біла людино, ти говорив правду,— відповів трохи злякано той.

— Слухай, Твало,—провадив я,—ти бачив. Тепер знай, що ми прийшли до тебе з добром, а не зі злом. Дивись,—я показав йому вінчестера,—ось порожня рурка, якою ти зможеш убивати, навіть як убивали ми, але я поклав такі чари на неї, що ти не можеш убивати людей. Як-що ти зведеш її на людину—вона уб'є тебе. Ось почекай, я доведу тобі це. Звели комусь одступити на сорок кроків звідси й устроити в землю списа, так, щоб широкий бік держака був до мене.

За кілька секунд це було зроблено.

— Тепер дивись, я розщеплю держака.

Дбайливо націлившись я вистрелив. Куля вдарилась у держак і розщепила його на цурупалля.

Це знову викликало загальне здивовання.

— Тепер, Твало,—сказав я, простягаючи йому вінчестера,—ми даруємо тобі цю чарівну рурку і я потроху навчу тебе користатися з неї, але бережися вживати чарів зор супроти земних людей,—і я віддав йому рушницю. Він дуже обережно взяв її і поклав собі біля ніг. У цей час я помітив, що мавповида істота почала вилазити із затінку біля хати. Порачкувавши до того місця, де сидів король, вона зіпнулася на ноги и одкинувши хутряну відлогу, що закривала її обличчя, відкрила неймовірно чудну, відьо-

мську подобу. Це, очевидно, було обличчя жінки дуже древнього віку, таке зсохле, що розміром скидалося на обличчя одnorічної дитини й складалося з безлічи глибоких жовтих зморшок. Запала шпарка поміж цих зморшок правила за рот, під яким закарлючилося догори підборіддя. Носа майже не було. Уся її подоба дуже скидалася би на висушену мумію, як-би не великі чорні очі все ще повні огня й розуму, що грали й переблискували під сніжно-білими бровами, немов самоцвіти, вправлені у мертвий череп. Що-до самого черепу, він був зовсім лисий і жовтого кольору.

Огидлива потвора, на яку ніхто з нас не міг без тремтіння дивитися, стояла з хвилину спокійно, а тоді, простягнувши кощаву руку з довгими майже у цаль пазурами, поклала її на плече королеві й заверещала пронизуватим, тонким голосом:

— Слухай королю! Слухай народ! Слухайте гори, рівнини та річки, земле кукуанського народу! Слухайте небо й сонце, дощ, хуртовини й туман! Слухай усе живе, що мусить умерти! Слухай усе мертве, що мусить народитись і знову вмерти! Слухайте, дух життя увійшов у мене і я пророкую, пророкую!

Ці слова завмерли в тихому скиглінні й жах пройняв серця усім, хто чув її, не виключаючи й нас. Ця стара справді була жахлива.

— Кров! Кров! Кров! Річки крові, кров усюди. Я бачу її, я чую її, я куштую її— вона солона, вона тече струмками по землі, вона падає дощем із неба.

Кроки! Кроки! Кроки! Луна кроків білих, що йдуть сюди здалека. Од них двигтять земля—вона тремтить перед своїми господарями.

Кров червона й яскрава, але вона давно вже пролита. Леви, рикаючи, лижуть її, яструби миють у ній крила й кричать з радощів.

Я стара, дуже стара! Багацько я бачила крові й ще більше побачу, заким помру. Чи знаєте ви, скільки мені років? Ваші батьки пам'ятають мене, і їхні батьки і діди. Я бачила білу людину і знаю її бажання. Хоч і стара я, але гори старіші від мене. Скажіть мені, хто зробив великий шлях? А хто зробив малюнки на скелях? Хто спорудив отих трьох велетнів, що мовчки дивляться через провалля?—і вона показала на три стрімки гори, які ми побачили минулої ночі.

Ви не знаєте, а я знаю. Це білі люди, які були тут до вас, усе спорудили. Вони будуть після вас, бо прийдуть сюди й вас знищать.

А чого приходять сюди вони, оці жахливі, що розуміються на чарах, білі люди, могутні й дужі, яким усе відомо? Що це за камінець, що блищить тобі на чолі, королю? Чиї руки зробили залізне вбрання, що ти носиш на грудях, королю? Ти не знаєш, а я знаю. Я стара, я мудра, я ізанузі (чаклунка).

Тоді вона повернула свою лису, ястребину голову до нас.

— Чого шукаєте ви, білі люди з зор, так, із зор? Чи шукаєте когось, хто зник? То тут його не знайдете. Тут його нема. Вже кілька віків не ступала на цю землю

нога білої людини, опріч лише однієї, але та людина залишилася тут, щоб умерти. Ви прийшли по блискучі камінці й знайдете їх, коли висохне кров. Але чи вернетесь туди, звідки прийшли, чи залишитеся зі мною? Ха! ха! ха!

— А ти, з темною шкірою і гордою поставою (вона показала скрюченим пальцем на Умбопу), хто ти й чого шукаєш?

Ні блискучого каміння, ні жовтого металу не шукаєш ти. Здається, я знаю тебе, здається я чула колись дух крові, що тече тобі по жилах. Скинь пояс...

Тут обличчя чудної істоти почало сіпатись і вона впала у корчах на землю, немов у нападі епілепсії. Її підняли й однесли дохати.

Король підвівся весь тремтячи й махнув рукою. Одразу-ж військо почало виходити і за десять хвилин опріч нас, короля та кількох слуг не залишилося нікого.

— Білі люди,—промовив король,—мені спало на думку забити вас. Гагула промовляла дивні слова. Що ви скажете?

Я засміявся.

— Обережніш, королю, нас не так легко забити. Ти бачив, що сталося бичкові, чи ти й собі цього хочеш?

Він насупився.

— Не горазд загрожувати королеві.

— Ми не загрожуємо, а лише говоримо правду. Спробуй лише вбити нас і тоді начувайся.

Він приклав руку до чола.

— Ідіть здорові,—промовив нарешті.-- Сьогодні увечері будуть танки. Ви їх побачите. Не бійтеся, що маю щось зле на думці. Взавтра побачу.

— Добре, королю,—недбало відказав я, а тоді ми підвелись і разом з Інфадусом пішли до нашого краалю.

Розділ Х

Відьомське полювання

Діставшись нашої хати, я закликав Інфадуса увійти.

— Тепер, Інфадусе,—промовив я,—ми хочемо поговорити з тобою.

— Хай владарі говорять.

— Здається мені, Інфадусе, що король ваш Твала жорстока людина.

— Це так, владарю. Леле! Земля навіть стогне від його жорстокости. Сьогодні увечері ти побачиш. Відбудеться велике чаклунське полювання і багатьох намітять чаклунки на страту й усіх їх заб'ють. Кожний непевний за своє життя. Коли король почне важити на чиесь майно, або на життя, або боятиметься, що людина надумує повстання проти нього, тоді Гагула, яку ви бачили, або хтось із її чаклунок, яких вона навчила чаклувати, показують на ту людину і їй край. Силу люду заб'ють сьогодні, заким зблідне місяць. Це що-року так буває. Можливо й мене заб'ють. Досі мене обминали, бо я добре розуміюся в військовій справі і вояки мене люблять, та не знаю, чи довго ще мені жити. Вся країна стогне від жорстокости Твали. Вона стомилася терпіти і його, і його криваві вчинки.

— Тоді чому, Інфадусе, нарід не скине його?

— Тому, владарю, що він король і коли забити його, натомість царюватиме Скрага, а серце Скраги ще чорніше від серця Твали, його батька. Як-що королем стане Скрага, він одягне нам на шиї важкіше ярмо, аніж Твала. От як-би не вбили Імоту, або Ігнозі, його син, був живий, тоді зовсім щось іншого. Але обидва вони загинули.

— Звідки ти знаєш, що Ігнозі вмер?— спитав голос позаду нас. Ми здивовано озирнулися, щоб побачити, хто це говорить. Промовляв Умбопа.

— Що хочеш ти сказати, юначе?—спитав Інфадус.—І хто дозволив тобі говорити?

— Слухай, Інфадусе,—відказав той.—Я хочу щось розповісти тобі. Давно колись у цій країні вбито короля Імоту, а жінка його разом з сином Ігнозі втікла. Так?

— Так.

— Кажали, що жінка разом з дитиною загинула в горах. Так?

— Так.

— Але матір зі своїм сином Ігнозі не загинула. Вона перейшла гори й разом з кочовим племенем, на яке натрапила, пішла пісками через пустелю, аж поки, нарешті, вони дісталися знову до води, трави і дерев.

— Звідки ти знаєш це?

— Слухай. Вони все йшли та йшли, багачько місяців, заким досягли країни, заселеної войовничим народом амазулуським, теж кукуанського коліна. З цим народом жили вони кілька років, аж поки мати вмерла. Тоді син Ігнозі знову почав мандрувати і подався у країну див до білих людей і живучи там багачько років, навчився мудрости білих людей.

— Гарно розказано,— неймовірно промовив Інфадус.

— Чимало років жив він поміж білих, працюючи і як слуга, і як салдат, але держачи в серці все те, що розповідала йому мати про рідний край та надумуючись, як йому вернутися назад до свого народу й побачити батькову оселю, хоч перед смертю. Стільки довгих років чекав він на це і нарешті настав слухний час, як це завжди трапляється тим, хто вміє чекати, і він зустрів білих людей, що теж шукали цієї незваної країни та пристав до них. Білі люди мандрували, шукаючи того, хто десь загубився. Вони перетяли пекучу пустелю, перейшли вкриті снігом гори й дісталися землі кукуанської, де зустріли тебе, Інфадусе.

— Чи ти не зсунувся з глузду, говорячи таке?—спитав здивований старий вояка.

— Ти такої думки? Дивись, я доведу тобі, мій дядьку, що я Ігнозі, законний король кукуанський.

Швидким рухом зірвавши „мучу“ зі стану, він спинився голий перед нас.

— Дивись,— промовив він,— що це?—й показував нататуйовану блакитним навколо стану подобу величезної гадюки, яка держала хвіст у роззявленій пащеці.

Інфадус витріщив очі так, що вони мало не повилазили йому з лоба, а тоді впав на вколюшки.

— Кум! Кум!—вигукнув він.—Ти син мого брата, ти король!

— А чи-ж я не казав тобі, дядю? Підведись, я ще не король, хоч може буду ним, коли мені допоможеш ти та ці хоробрі білі

люди, мої приятелі. Та стара Гагула має рацію, спочатку земля заллється кров'ю, але її кров потече теж, бо вона підбила на те, щоб стратили мого батька та вигнали мою матір на чужину. А тепер, Інфадусе, вибирай ти. Чи обіцяєш ти мені свою підтримку? Чи хочеш поділити всі небезпеки, що лежать переді мною й допомогти мені скинути тирана та ката, чи може ні? Вибирай.

Старий чоловік замислився, схиливши голову на руки. Тоді підвівсь і повернувшись до Умбопи, або, вірніше, до Ігнозі, став перед ним навколяшки й узяв його за руку.

— Ігнозі, законний королю кукуанський, віддаю себе в твої руки й служитиму тобі до віку. Коли ти був дитиною, я бавив тебе на колінях у себе, а тепер старі мої руки битимуться за тебе й за волю.

— Гаразд, Інфадусе. Якщо я переможу, ти будеш найзначнішою після короля людиною. Якщо мене переможуть, ти тільки помреш, а смерть твоя і так не далеко. Підведись, дядю!

— А ви, білі люди, чи допоможете ви мені? Але, що можу я запропонувати вам? Як що мені пощастить перемогти й ми знайдемо білі камінці, ви візьмете їх стільки, скільки подужаєте винести. Та чи досить цього вам?

Я переклав його слова.

— Скажіть йому,—промовив сер Генрі,—що він помиляється і за платню не можна здобути щирої приязні. Але, говорячи лише про себе, скажу, що мені дуже до вподоби припав Умбопа і залюбки йому допомага-

тиму. Потім я вважаю за потрібне й гарне скинути цього жорстокого Твалу. А ви якої думки Гуде й Квотермене?

— Вживаючи барвистої мови, яку тутешні люди так люблять, можете сказати, що заколот річ хороша й гріє шкаралущу серця і я братиму в ньому участь. Єдина моя умова, щоб він дозволив мені носити штани.

Я переклав цю відповідь.

— Гаразд, мої друзі,— промовив Ігнозі.— А що скажеш ти, Макумачане, чи підеш ти зі мною, старий мисливче, розумніший од пораненого буйвола?

Я трошки подумав і пошкрябав потилицю.

— Умбопо або Ігнозі,—почав я,—мені не до вподоби заколот. Людина я плоха і трохи полохлива (тут Умбопа посміхнувся). Але з другого боку, я підтримую приятелів, Ігнозі. Ти пристав до нас і весь час поводився мужньо, отож і я хочу тобі стати в пригоді. Але ми прийшли сюли шукати, як тобі відомо, брата Інкубу і ти мушиш допомогти нам знайти його.

— Це я зроблю,—промовив Ігнозі.—Слухай, Інфадусе, за-ради ознаки, що довела тобі істину моїх слів, скажи мені правду. Чи чув ти, щоб у цю країну приходив коли білий?

— Ні, Ігнозі.

— Як-би тут побачили коли білого або почули про нього, ти знав-би це?

— Обов'язково знав-би.

— Ти чув, Інкубу, — промовив Ігнозі до сера Генрі.—Твого брата не було тут.

— Так,—одповів зідхаючи сер Генрі.— Певно він загинув десь у дорозі. Сердешний хлопець! Даремно, виходить, сюди забивалися.

— Але щодо самої справи,—перехопив я, щоб одтягти увагу від сумної теми,— воно непогано стати королем, Ігнозі, але як ти гадаєш цього досягти?

— Я не знаю. Інфадусе, чи у тебе є який план?

— Ігнозі, сине блискавки, — відповів дядько,— сьогодні увечері великі танки та чаклунське полювання. Багатьох сьогодні викажуть і стратять і в серця багатьом западе журба, і біль, і гнів на короля Твалу. Коли танки скінчатся, я поговорю з кількома ватажками, а вони, в свою чергу, поговорять зі своїми полками. Спочатку я говоритиму з ними, а тоді приведу їх, щоб вони побачили, що ти справжній король і гадаю, заким почнеться день, ти матимеш у своєму розпорядженні двадцять тисяч списів. А тепер я мушу йти поміркувати й усе налагодити. По танках, якщо всі ми будемо живі, гадаю, побачимося тут і поговоримо. Найліпше, якщо вибухне повстання.

У цю мить розмова наша увірвалася, бо залунав крик, що від короля йдуть до нас посланці. Визирнувши із дверей хатини, ми звеліли їм увійти і за мить увійшли три чоловіки, кожний несучи блискачого панцера й чудову бойову сокиру.

— Дар мого владаря, короля, білим людям з зор,—проголосив покликач, що прийшов разом з ними.

— Дякуємо королеві,—відповів я.— Ідіть здорові.

Люди вийшли, а ми з величезним інтересом почали роздивлятися дарунки. Панцерів такого дивного виробу нам ще ніколи не доводилось бачити. Увесь панцер так зручно можна було скласти, що він містився у жмені.

— Ці вироби виготовляють у вашій країні, Інфадусе?— спитав я.— Вони чудові.

— Ні, владарю, вони дісталися нам од прабатьків. Ми не знаємо, хто робив ці панцері і залишилось їх у нас дуже мало. Лише ті, по жилах кому тече королівська кров, можуть носити їх. Це заворожені панцері і спис не пробиває їх. Той, хто носить їх, цілком забезпечений підчас бою. Ви або дуже припали до вподоби королеві, або він боїться вас, бо інакше не прислав-би такого дарунку. Одягніть їх сьогодні увечері.

Аж до захід сонця ми відпочивали та обговорювали становище. Нарешті сонце сіло, запалала тисяча вартових багать і ми чули, як лунали в темряві кроки та брязкали списи, бо то проходило військо до призначеного місця, щоб узяти участь у великому танку.

Біля десятої години зійшов місяць у всій пишноті й поки ми милувалися з сріблястого його сяйва, прибув у повній військовій уніформі Інфадус разом з двадцятьма вояками, що мали скласти почесну нашу варту, проводячи нас до танку. За Інфадусовою порадою ми одягли подаровані королем панцері, заховавши їх під одіж. На величезне наше здивовання ми переконалися, що вони дуже легкі й зручні. Сталеві сорочки, зроблені, очевидно, на дебелих людей, були завеликі на мене й на Гуда, але сера Генрі

панцер обтягував немов рукавичка. Причепивши до пояса пістолі й узявши бойові сокири, прислані королем разом з панцерами, ми пішли.

Діставшись великого краалю, де вранці мали побачення з королем, ми угледіли, що там напхом напхано тисяч з двадцять вояків, вишикуваних у окремі полки. Полки, в свою чергу, поділялися на загони, а поміж загонів лишалися вузьенькі стежки, так, щоб чаклунки могли вільно проходити ними туди й сюди. Важко уявити щось величніше від цього величезного натовпу озброєних, струнко вишикуваних людей. Вони стояли мовчки, а яскраве місячне проміння освітлювало цілий ліс їхніх списів і велетенські їхні постаті. Пера на головах мали в сріблястому сяйві й гармонійно переблискували різнокольорові щити. Куди-б ми не глянули, усюди бачили низку поважних облич, оторочених блискучими гостряками списів.

— Це, певно, все військо?— спитав я Інфадуса.

— Ні, Макумапане,— відповів він,—лише третина. Одна третина завжди бере участь у святі, другу третину зібрано на випадок зоколоту, коли почнуться вбивства, десять тисяч складають залогу Лоо, а решта охороняють краалі в країні. Як бачиш, у нас велика армія.

— Вони надзвичайно мовчазні,— зауважив Гуд, і справді глибока тиша поміж такого величезного натовпу живих людей справляла гнітюче вражіння.

— Що мовив Бугван? — спитав Інфадус. Я переклав.

— Ті, над ким шугає тінь смерти, завжди мовчазні,—похмуро відповів він.

— Багацько заб'ють люду?

— Силу.

— Здається мені,—промовив я, звертаючися до інших,—що ми будемо дивитися на бій гладіаторів, на якому не зважатимуть на втрати.

Сер Генрі затремтів, а Гуд сказав, що волів-би не бачити цього.

— Скажи мені,—спитав я Інфадуса,—чи нам загрожує яка небезпека?

— Не знаю, але не думаю, щоб що загрозувало. Лише не треба виявляти страху. Якщо ви переживете цю ніч, усе може скластися на добре. Вояки нарікають на короля.

Весь цей час ми уперто простували до центру майдану, де стояло кілька ослонів. Наближаючися туди, угледіли невеличкий гурток людей, що йшов од королівської хати.

— Це король Твала, син його Скрага, стара Гагула, а з ними й ті, що вбиватимуть, ось гляньте на них!—і Інфадус показав на маленький гурток душ у дванадцять, дуже лютих на вигляд людей, велетенської будови, озброєних списами та дубинами.

Король сів на ослоні посеред майдану, Гагула скурчилася біля його ніг, а інші али позаду.

— Вітаю вас, білі ватажки!—гукнув Твала, коли ми проходили повз нього.—Сідайте не треба гаяти дорогого часу—ніч коротка, а треба багацько вдіяти. Ви прийшли в добрий час і побачите чудове виливо. Гляньте навкруги, білі владарі,—і він повів

своїм єдиним лютим оком од полку до полку, — чи побачили-б ви таке на зорях? Гляньте, як тремтять усі ті, що мають лихе на серці і як вони бояться справедливого присуду високого неба.

— Починайте! Починайте! — заверещала Гагула тонким пронизуватим голосом. — Гієни голодні й, виючи, чекають на їжу. Починайте! Починайте!

Кілька хвилин стояла напружена тиша, повна жахливого передчуття того, що має статися.

Король підніс списа і враз двадцять тисяч ніг, немов-би всі вони належали одній людині, піднесли угору й ступнули на землю. Це повторилось аж тричі й що-разу земля двигтіла й гула. Тоді, десь далеко, один голос завів жалібної пісні з таким, приблизно, приспівом:

— Яка доля чекає людину, народжену від жінок?

І весь величезний натовп водночас гримнув:

— Смерть!

Поволі пісню почали підхоплювати загін по загону, поки нарешті вся армія заспівала її, і я не міг уже розуміти слів, схоплюючи лише те, які, властиві людям, почуття в ній виявлялися, чи то різні варіації радості, чи жалю. Ось бренть ніжна пісня кохання, тоді величний військовий гімн і, нарешті, тужне голосіння по мертвому, від якого болісне стискалося серце і кров застигала в жилах. Пісня ущухла й запала мертва тиша, яку знову порушив король, піднісши вгору руку. Негайно ніби в відповідь йому залунало тупотіння ніг і від маси вояків

побігли до нас якісь чудні й жахливі по-
статі. Коли вони надбігли ближче, ми поба-
чили, що це жінки, здебільшого старі, бо при-
бране риб'ячими пухирями сиве волосся
маяло їм по плечах. Обличчя їм було роз-
мальоване білими й жовтими смугами, за
спиною мотлялися гадючі шкіри, а навколо
стану стукотіли людські кістки, нанизані на
пояс. У вкритій зморшками руці кожна дер-
жала маленьке вилкувате жезло. Я нараху-
вав їх десять. Наблизившись до нас, вони
спинились і одна з них, простягнувши руку до
скрюченої постати Гагули, закричала:

— Мати, стара мати, ми тут!

— Добре! добре! добре! — завищала стара
бісиця. — Чи гострий вам зір, ізанузіс (чак-
лунки), чи бачите ви те, що сховано від
людських очей?

— Мати, він гострий.

— Добре! добре! добре! Чи відкриті вам
уха, ізанузіс, чи чуєте ви слова, яких ще
не вимовлено?

— Мати, вони відкриті!

— Добре! добре! добре! Чи вправні вам
почуття, ізанузіс, чи чуєте ви кров, чи змо-
жете ви позбавити країну від лихих людей,
які намислили зло супроти короля та наро-
ду? Чи наготувалися ви до суду високого
неба, ви, кого я навчала, хто їв хліб моєї
мудрости й пив воду моїх чарів?

— Мати, ми наготувалися.

— Тоді йдіть! Працуйте, не спиняючися,
мої яструби. Гляньте—ось ті, що вбивати-
муть,— показала вона на зловісний гурт
катів позад себе. — Зробіть гострими їхні
спи-и, білі люди жадають усе побачити.
Ідіть!

З диким вереском гурт відьомкинувсь урозтіч і лише торохтіння кісток у них на поясі весь час давало знати, де вони. Ми не могли простежити їх усіх, отож звернули увагу на ту, що була ближче до нас. Наблизившись на кілька кроків до вояків, вона спинилась, а тоді закрутилась у шаленім танку, часом вигукуючи: „Я чую лиху людину! Він близько, він отруїв рідну матір. Я бачу лихі його думки, він надумує недобре проти короля!“

Все прудкіше, все несамовитіше крутилася вона, аж поки дійшла до такого стану, що почала скреготіти зубами, а з рота її покотилась піна. Очі їй мало не вилазили з лоба й уся вона помітно тремтіла. Зненацька спинилась і завмерла, немов мисливський пес, коли він почує дичину, а тоді, простягнувши вперед жезло, почала прокрадатися до вояків, що стояли поперед неї. Нам здалося, що коли вона наблизилася до них, мужність їхня підупала й вони відсахнулись од неї. Щодо нас, ми стежили за її рухами злякані, але не в силі одвести очей. Все ще прокрадаючися та вигинаючися, немов пес, вона раптом стрибнула до них. Тоді спинилася, ткнула вперед пальцем і знов прократилася кроків на два.

Несподівано прийшов край. Пронизувато заверещавши, вона підстрибнула й торкнулася жезлом високого вояки. Одразу два його товариші, що стояли поблизу, взяли його під руки й повели до короля.

Сердешний не робив навіть опору, але ми бачили, що ноги йому волоклися немов паралізовані, а з помертвілих пальців випав спис.

Коли його підвели ближче, назустріч йому виступили два кати. Порівнявшись з ним, повернулися до короля, чекаючи наказу.

— Забийте!—промовив король.

— Забийте!—верескнула Гагула.

— Забийте!—підхопив Скрага, неприємно засміявшись.

Ще не завмерли ці слова, як жахливий злочин одбувся. Один кат проткнув списом серце бідної жертви, а другий, для більшої певності, розтrophив йому голову дубиною.

— Один,—порахував король і тіло відтягли на бік.

Не встигли скінчити з цим, як до катів підвели другого бідолаху, немов бика на бойню. Побачивши на ньому леопардову шкуру, ми зрозуміли, що це хтось із родовитих кукуанців. Знову промовлено жахливе слово й жертва впала мертвою.

— Два,—порахував король.

І огидлива гра провадилася доти, поки позад нас виросла купа в кілька сот мертвих тіл. Я чув про змагання гладіаторів за Цезаря і про бої биків у Еспанії, але гадаю, що вони й наполовину не були такі жахливі, як оце чаклунське полювання в Кукуанії. Гладіаторські змагання та еспанські бої биків улаштовували принаймні на втіху глядачам, але тут не було навіть і цього.

Раз ми підвелись і спробували піти, але Твала дуже рішуче спинив нас.

— Хай закон виконується, як це належить, білі люди. Це пси, відьмаки й злочинці і дуже добре, що вони загинуть,—зволив дати нам пояснення король.

Опівночі настала перерва. Чаклунки зібралися до купи, видимо стомлені кривавою своєю роботою, і ми вважали, що справу вже скінчено. Але помилилися, бо несподівано, на велике нам диво, стара Гагула, що сиділа, зібгавшись, біля ніг короля, підвелась і, спираючися на ціпок, пошкандибала на видноту. Це було таке надзвичайне видовище, що ця жахлива стара потвора з яструбиною головою, зігнута мало не до землі від древнього свого віку, зібравши поволі сили, закружляла нарешті в танку майже так швидко, як і молодші її вихованки. Вона бігала туди й сюди, щось сама до себе наспівуючи, затим підскочила до високого чоловіка, що стояв у передніх лавах полку й доторкнулася до нього жезлом. Немов стогін пройняв увесь полк, яким він, очевидно, командував. Та однаково, два вояки цього полку, взявши засудженого під руки, повели його на страту. Потім ми довідалися, що ця людина користувалася величезним впливом і доводилася братом у перших королеві Твалі.

Його забито, а король нарахував сто три. Гагула знову пішла в танок, поволі наближаючись усе ближче й ближче до нас.

— Повісьте мене, коли вона не намагається спробувати на нас свої гри,—з жахом сказав Гуд.

— Нісенітниця,—обізвався сер Генрі.

Щодо мене, то я бачив, що стара чортиця танцює чим-раз ближче й душа мені полізла у п'ятки. Озирнувшись назад, на довгу купу трупів, я затремтів.

Ближче й ближче підтанцьовувала Гагула, скидаючися на якийсь страшний жи-

вий костур, її жахливі очі блимали, з неймовірною зненавистю дивлячись на нас. Увесь натовп напружено стежив за її рухами. Нарешті вона спинилась і ткнула пальцем.

— Хто-ж це тепер буде? — промурмотів сам до себе сер Генрі.

Але за мить сумніви зникли, бо стара відьма підскочила й торкнула за плече Умбопу або Ігнозі.

— Я чую, що це злочинець,—заверещала вона.—Убийте його, бо йому лихе на думці, убийте його, чужинця, поки ще через нього не пролилася кров. Убий його, королю!

Запала тиша, а я використав мить.

— Королю!—гукнув я, підводячись із ослона. — Ця людина — слуга твоїх гостей, невільник їхній. Хто пролле кров нашого невільника—пролле нашу кров. За-ради святих законів гостинности захисти його.

— Гагула, мати відунок, засудил його на смерть. Він мусить умерти, білі люди,—була похмура відповідь.

— Ні, він не помре,—відказав я.—Той помре, хто наважиться торкнутися його.

— Візьміть його,—ревнув Твала до катів, що стояли навкруги, залиті кривлею жертв.

Вони рушили до нас, але спинилися нерішуче. Щодо Ігнозі, то піднісши списа, він наважився дорого продати своє життя.

— Назад, собаки,—гукнув я,—коли хочете побачити схід сонця! Торкніться лише волосинки йому на голові і королеві вашому край!—і я скерував на Твалу пістоля. Сер Генрі та Гуд теж повитягали пістолі й сер Генрі націливсь у ката, що стояв попереду, а Гуд розважно обрав Гагулу.

Твала помітно затремтів, коли цівка мого пістоля стала вривень з його грудьми.

— То як-же буде, Твало?—спитав я.

Тоді він заговорив.

— Покладіть ваші чарівні рурки,—промовив він.—Ви звернулися до мене за-ради гостинности й лише тому, а не зі страху того, що може статися, я дарую йому життя. Ідіть здорові.

— Гаразд,—байдуже відказав я,—ми стомились од цього мордування, отож підемо спати. Чи танок скінчився?

— Скінчився,—похмуро відказав Твала.—Викиньте цих собак на їжу гієнам та хижому птаству,—звелів він, показуючи на мертвих, і підняв списа.

Одразу-ж військо почало струнко виходити з огорожі крааля, лишився лише невеликий гурт стомлених людей виносити тіла жертв.

Тоді підвелись і ми й уклонившись королеві, який ледве звертав на нас увагу, вернулися до свого краалю.

— Але,—промовив сер Ієнрі, коли ми посідали дома, запаливши каганець із гнотом з пальмового волокна, що плавав у гіпопотам'ячому лоєві,—ніколи ще я не почував такої огиди, як сьогодні.

— Якщо у мене й виникали які сумніви, чи варто допомагати Умбопі у повстанні проти того мерзотника, то тепер вони зникли,—промовив Гуд.—Я ледве міг усидіти підчас того мордування. Намагався заплющувати очі, але розплющував їх саме, коли не треба. Цікаво, де Інфалус? Умбопо, друже мій, ти мусиш дякувати нам, бо вже заглядав у вічі смерті.

— Я дуже вдячний вам усім, Бугване,— відповів Умбопа, коли я переклав йому Гудові слова,—і до віку цього не забуду. Щодо Інфадуса—він незабаром прийде. Почекаємо трохи на нього.

Запаливши люльки, стали чекати.

Розділ XI

Ми подаємо наш доказ

Дуже довго, може годин дві ми сиділи мовчки, надто пригнічені жахливим видовищем, яке допіру бачили, щоб вести якусь розмову. Нарешті, вже надумавши лягати спати, бо на сході почали переблискувати бліді смуги світла, ми вчули тупотіння кроків. Тоді долинув оклик вартового, що стояв на воротах краалю; йому, певно, відповіли, хоч ми й не чули відповіді, бо кроки залунали ближче і за хвилину у хату увійшов Інфадус, а разом з ним шість статечного вигляду ватажків.

— Владарі,—почав він,—я прийшов, як обіцяв вам. Ігнозі, законний королю кукуанський, я привів цих людей, а вони дуже впливові поміж нас і під керівництвом кожного три тисячі вояків, які коряться лише їм та королю. Я розповів їм про те, що бачив на власні очі й чув на власні вуха. Тепер хай вони теж подивляться на ознаку священної гадюки навколо твого стану й послухають твого оповідання, Ігнозі, а тоді скажуть, чи повстануть вони разом з тобою супроти Твали, короля.

У відповідь Ігнозі знову зняв свій пояс і показав нататуйовану гадюку. Кожний ва-

тажок, наблизившись, уважно роздивлявся її при тьмяному світлі каганця і не промовивши й слова, став на бік.

Нарешті Ігнозі одяг свою мучу й, звернувшись до них, докладно розповів ту саму історію, що й уранці.

— Ви чули, вожді, — промовив Інфадус, коли той скінчив. — Тепер, як ви вирішите, чи допоможете цій людині повернути батьків трон, а чи ні. Країна криком кричить проти Твали, а кров народня ллється немов весняна вода. Ви бачили сьогодні. Два другі вожді, до яких я мав на думці звернутись, як і до вас, де вони тепер? Гієни виють над їхніми тілами. Незабаром і вам таке станеться, як що ви не наважитеся повстати. Вибірайте, брати мої.

Найстарший з поміж шістьох, куций кремезний чоловік із сивим волоссям, виступивши на крок уперед, загворив:

— Правдиві слова твої, Інфадусе, стогне країна. Рідний мій брат поміж тими, кого забили вночі. Та справа ця надто важлива і якось важко повірити тому, що ми чули. Де певність, що ми піднімемо списи не за самозванця? Ще раз кажу, велика це справа й ніхто не знає, як вона скінчиться. Та ба, одне лише певне — кров потече річками, раніш ніж справу буде зроблено, бо багатько ще є таких, що чіпляються за короля — люди завжди схиляються перед сонцем, поки воно яскраво світить на небі, і не зважають на те, що ще не зійшло. Велика мудрість і сила білих людей із зор, а Ігнозі під їхнім захистом. Коли він справді законний король, хай вони дадуть доказ цьому, щоб нарід повірив — оце все, що я можу сказати.

Тоді прихильні до нас люди бачитимуть, що білі чарівники теж з нами.

— Але-ж є ознака гадюки, — зауважив я.

— Цього не досить, владарю. Ознаку гадюки можна покласти що-йно людина народиться. Треба, щоб ви дали доказ. Без цього ми навіть не поворухнемося.

Інші рішуче підтримали його вимогу, а я зніяковіло повернувся до Гуда й сера Генрі та з'ясував їм становище,

— Здається ми це зможемо, — радісно сказав Гуд. — Попросіть їх дати нам час поміркувати.

Я зробив це, і гості наші вийшли. Лише зачинилися за ними двері, як Гуд кинувся до скриньки з ліками, відімкнув її й дістав звідти записника, на обгортці якого був календар.

— Тепер слухайте, — мовив він, — завтра часом не четверте червня?

Ми дбайливо стежили весь час за днями, отож могли з певністю сказати, що так і є.

— Гаразд. Отож четвертого червня повна міна сонця об одинадцятій годині й 15 хвилин за Грінвічським часом. Видко в Африці і т. і. Оце вам і доказ. Скажіть їм, що взавтра ми погасимо сонце.

Думка була чудова, єдине, що лякало, що може Гудів календар має неправдиві вказівки. Якщо ми допустимося помилки й виявимо себе брехунами — довіра до нас зникне назавжди, а разом з нею і можливість для Ігнозі здобути трон у Кукуанії.

— А що, як календар неправдивий, — спитав сер Генрі у Гуда, заглибленого в якісь вираховування на клаптику папірця.

— Я не маю жодних підстав таке припускати, — обіззався той. — Міна сонця завжди

буває вчасно, це мені відомо з досвіду, а тут ще зазначено, що її видко в Африці. Я зробив вирахування найкраще, як лише зміг, не знаючи докладно географічного нашого становища й виходить, що відміна сонця почнеться тут приблизно о першій годині й триватиме до пів на третю. Півгодини, а то й більше буде цілковита темрява.

— Тоді,—промовив сер Генрі,—давайте спробуємо.

Я згодився, хоч і почував себе занепокоєним, бо міна сонця така дичина, з якою я не мав ще справи. Послав Умбопу покликати до хати ватажків. За мить вони увійшли і я звернувся до них з такою промовою.

— Великі вожді кукуанські і ти, Інфадусе, слухайте мене. Ми не любимо виявляти свою могутність, бо це порушує заведений лад у природі й наводить жах на людей, але справа ця така важлива, а ми так розгнівані на короля за ті вбивства, які ми бачили, та за те, що ізанузіс Гагула вимагала смерти нашому приятелеві Ігнозі, що наважилися вволити вашу волю і дати вам такий доказ, щоб переконати всіх. Гляньте сюди,—провадив я, підводячи їх до дверей хатини й показуючи вогнене коло сонця, що саме сходило. Що ви бачите?

— Сонце,—відказав той, що говорив за всіх.

— Так. А тепер скажіть мені, чи може смертна людина погасити сонце й зробити ніч серед дня?

Ватажок злегка засміявся.

— Ні, владарю, жодна людина не в силі

цього зробити, бо сонце могутніше від людини, яка на нього дивиться.

— Ти так гадаєш? Але я кажу тобі, що сьогодні, за годину після полудня ми погасимо сонце на якийсь час, а землю огорне темрява і це буде доказ вам, що ми говоримо правду, а Ігнозі законний король Кукуанії. Досить вам, коли ми це зробимо?

— Так, владарю,—відказав ватажок з посмішкою, яка відбилася на обличчях його компаньйонів.—Якщо ви зробите це—з нас досить.

— Це буде зроблено. Ми троє, Інкубу-Слін, Бугван-Блискучоокій та Макумацан-Сторожкий мовили це і так буде. Ти чув, Інфадусе?

— Я чув, владарю, але ти обіцяєш таку дивну річ—погасити сонце, батька всього живого, яке сяє вічно.

— І ми це зробимо, Інфадусе!

— Гаразд, владарі. Сьогодні опівдні Твала пришле по вас, щоб показати танок дівчат, а за годину після того, як він почнеться, Скрага королівський син, заб'є одну танцівницю, яку Твала визнає за найвродливішу. Її офірують тим мовчазним камінним, що стоять на варті, он там у горах,—і він показав на три чудні шпилі там, де кінчався Соломонів шлях.—То хай владарі погасять сонце й урятують життя дівчині, тоді нарід повірить їм.

— Так,—ствердив старший ватажок, усе ще злегка посміхаючися,—тоді нарід повірить.

— За дві милі від Лоо,—провадив Інфадус,—є вигнутий немов молодий місяць пагорок—це фортеця, де стоїть мій полк та інші полки, якими командують оці люди.

Цього ранку ми виробимо план, щоб перекинути туди ще два або три полки. Тоді, якщо владарі справді погасять сонце, я виведу владарів у темряві за руки з Лео й проведу до того місця, де вони будуть у безпеці й зможуть розпочати війну з Твалою королем.

— Гаразд,—сказав я.—А тепер облиште нас, щоб ми могли трохи заснути й наготувати чари.

Інфадус підвівсь і, уклонившись нам, вийшов разом із ватажками.

— Друзі мої! — спитав Ігнозі, коли ті пішли.—Чи ви справді можете зробити таку дивну річ, а чи говорили тим людям по-рожні слова?

— Гадаю, ми зможемо зробити це, Умбопо, чи то пак, Ігнозі.

— Як чудно,—промовив Ігнозі.—Я-б навіть не повірив, але знаю, що ви завжди говорите правду. Якщо нам пощастить зі справою—я віддячуся вам.

— Ігнозі,—промовив сер Генрі,—обіцяй мені одне.

— Обіцяю, Інкубу, мій друже, навіть не чувши ще,—відповів з посмішкою велетень.—Чого ти хочеш?

— Якщо ти царюватимеш над цим народом, обіцяй, що проженеш усіх відьом і що ніколи не вбиватимуть у цій країні людей без справедливого суду.

Ігнозі подумав з хвилину, після того, як я переклав це, а тоді відповів:

— Чорні люди живуть цілком одмінно від білих і не так високо, як ви, цінують життя, Інкубу. Але я обіцяю. Скільки буде від мене залежати, я не дозволю більш чак-

лунських полювань і жодна людина не накладе життям безневинно.

— Значить умову зроблено,—мовив сер Генрі,—а тепер давайте трохи відпочинемо.

Дуже стомлені, ми міцно поснули і спали доти, поки Ігнозі розбудив нас об одинадцятій годині. Ми встали, вмились і добре поснідали, не певні, коли знову доведеться їсти. Тоді вийшли з хати подивитися на сонце й на великий жаль побачили, що воно чудово світить і нема жодної ознаки якогось затемнення.

— Сподіваюся, воно таки станеться,—непевно промовив сер Генрі.—Брехливі пророки часом опиняються в поганому стані.

— Якщо його не станеться, то нам і чекати не довго,—зажурено відповів я.—Бо я переконаний, що хтось із цих ватажків перекаже тоді наші слова королеві, а тоді буде вже інше затемнення, яке нам не дуже припаде до смаку.

Вернувшись у хату, ми одяглися, не забувши й панцерів, які подарував нам король. Ледве встигли зробити це, як прийшов посланець од Твали кликати нас на „дівочий танок“, який незабаром мав розпочатися.

Взявши з собою на всякий випадок зброю, ми пішли, за порадою Інфадуса, досить сміливо, але потай почуваючи страх. Величезний майдан перед королівською хатою являв зовсім інше видовище, ніж учора увечері. Замість струнких лав суворих вояків, тепер товпилося кукуанське дівоцтво, завітчане вінками, кожна в одній руці держала пальмовий лист, а в другій квітку білої лілеї. У самому центрі сидів Твала, король, біля ніг його стара Гагула, потім Скрага, Інфа-

дус і душ дванадцять охорони. Було ще та-
кож із двадцятро ватажків, поміж котрих
я пізнав нічних наших гостей.

Твала зустрів нас видимо привітно, хоч
я спостеріг, як він єдиним своїм оком гля-
нув із зненавистю на Умбопу.

— Вітаю вас, білі люди з зор, — промовив
він. — Це видовище відмінне від того, що ви
бачили при світлі місяця минулої ночі, та
воно не таке гарне. Мелодійні голоси дівочі,
але далеко мелодійніше брязкіт списів у ру-
ках вояків. Ще раз вітаю вас, а надто тебе,
чорна людино! Якби я вволив учора волю
Гагули, ти лежав би твердий та холодний
сьогодні. Щастя твоє, що ти теж прийшов
із зор. Ха, ха, ха!

— Я можу вбити тебе раніш, ніж ти
вб'єш мене, королю, — спокійно відповів
Ігнозі. — І ти затверднеш ще до того, як
члени мої втратять гнучкість.

Твала здригнувся.

— Ти надто сміливо говориш, юначе, —
відповів він, але не дозволяй собі забагато.

— Той завжди сміливий, чиї уста гово-
рять правду. А правда гостра стріла, що
летить, куди слід і ніколи не схибить. Це
тобі звістка із зор, королю.

Твала насупивсь і єдине його око загорі-
лося люттю, але він не промовив і слова.

— Починайте танок, — гукнув він і за-
мив гурт завітчаних дівчат закрутивсь у
танку, співаючи ніжної пісні й маячи перна-
тими листями пальм та білими лілеями.
Вони то кружляли колом, то пливли низ-
кою, вигинаючися, розходячись у різні боки
й знов зустрічаючися, милуючи око грацій-
ністю й плавкістю рухів. Нарешті спинились

і на кін вийшла молода вродлива дівчина й з такою зграбністю повела танок, що засоромила-б найліпшу балетну танцівницю. Коли вона стомилась, її заступила інша, ту ще інша і так без краю, але жодна з них не могла дорівнятися вродою до першої.

Кінець-кінцем, король підніс угору руку.

— Яка на вашу думку найвродливіша, білі люди?—спитав він.

— Перша,—з опалу відповів я, але замить уже шкодував, що слово злетіло мені з уст, бо пригадав слова Інфадусові, що найвродливішу дівчину мають принести в жертву.

— Тоді розум мій мислить так само, як ваш, а очі бачать те саме, що й ваші, бо й на мою думку вона найкраща. Та врода не дає їй щастя, бо вона мусить померти.

— Так, мусить померти,—верескнула Гагула, скидаючи швидким поглядом на бідну дівчину, яка, не знаючи ще лихої своєї долі, стояла кроків на двадцять попереду інших дівчат, обскубуючи пелюстки з квітів на своєму вінку.

— Але, королю,—заперечив я,—ледве стримуючи гнів.—Дівчина дуже гарно танцювала й цим тішила нас. Потім вона вродлива і дуже жорстоко віддячуватись їй за це смертю.

Твала в одповідь засміявся.

— Такий у нас звичай. Камінні постави, що сидять там (він показав рукою на три шпилі вдалині), мусять одержати те, що їм належить. Якщо я не офірую їм найвродливішої дівчини—лихо спіткає і мене й мій рід. Так говорять наші пророки. „Якщо король не принесе в жертву трьом древнім,

що стережуть гори, найвродливішої дівчини в день дівочого танку—то загине й він і його рід“. Мій брат, що царював до мене, не привів такої жертви, зглянувшись на сльози дівочі, і він загинув разом зі своєю родиною, а натомість царюю я. Отож справа певна—дівчина мусить умерти.—Тоді, повернувшись до сторожі, мовив:—Приведіть її сюди, а ти, Скраго, готуй списа.

Двоє людей виступили вперед, а дівчина, зрозумівши зненацька, яка на неї чекає доля, голосно скрикнувши, кинулася тікати. Але дужі руки схопили її і хоч вона плакала й пручалася, привели її до короля.

— Як тебе звати, дівчино?—запитотіла Гагула.—Як, то ти не відповідаєш? Хочеш, щоб королівський син прикінчив тебе одразу?

Від цих слів хиже обличчя Скраги набуло ще хижішого виразу й, ступивши крок наперед, він заніс списа і в цю мить я спостеріг, що сер Генрі сягнув рукою по пістоль. Сердешна дівчина уgliedіла крізь сльози блиск холодної криці у себе над головою і це отямило її. Вона перестала пручатися, лише заломила руки, тремтячи з голови до ніг.

— Гляньте,--весело промовив Скрага,—вона тремтить од самого лише блиску списа, ще й не скуштувавши його.—І він погладив широке лезо списа.

— Якщо ти трапиш коли мені до рук, то заплатиш за це, щеня,—промурмотів Гуд.

— Тепер, коли ти заспокоїлась, скажи нам, голубко, своє ім'я. Говори, не бійся,—глумливо промовила Гагула.

— Ой, мати,—відповіла дівчина тремтячим голосом.—Ім'я моє Фулата, із роду Секо. Ой, мати, чому мушу я вмерти? Я нічого не вчинила лихого.

— Заспокойся,—провадила стара відьма своїм огидливо-глузливим тоном.—Ти справді мусиш умерти в офіру тим трьом у скелях (вона показала на шпилі), але краще заснути вічним сном у темряві, аніж змагатись у світлі дня. Краще вмерти, чим жити, а ти помреш од руки королівського сина.

Заломивши в розпуці руки, Фулата голосно затужила:

— Жорстокі! Я така молода. Що я вчинила, за що мені така кара, що не бачитиму я вже, як сходить ясне сонечко, та як блищать зірочки. Не збиратиму вже покроплених рососою квітів та не почую гомону струмків? Ой лишенько мені! Не побачу я рідної хати, та не почую голосу ні тата, ні неньки! Жорстокі! Жорстокі!—І знов, заломивши руки, вона підвела заквітчане вінком і залите слізьми обличчя. Це було таке видовище, що пройняло-б жалем і камінне серце, та три потвори лишалися невблаганні, хоч я спостеріг вираз співчуття на обличчях ватажків. Щодо Гуда, то щось розгнівано промурмотівши, він зробив рух, немов хотів кинутися до дівчини. З жіночою спостережливістю, сердешна жертва відгадала, що коїться йому в душі й швидко, наче блискавка, кинулася йому до ніг.

— Ой, білий батьку з зор, сховай мене у захисток твоєї могутности! Урятуй од жорстоких цих людей та від Гагули!

— Добре, голубко, я врятую тебе,—відповів Гуд англійською мовою.—Підведися,

хороша дівчино!—й він нахилився і підвів її за руки.

Твала махнув рукою синові й той наблизився до нас, піднісши списа.

— Починайте! — прошепотів мені сер Генрі.—Чого ви чекаєте?

— Затемнення,—відповів я. — Вже з пів години стежу я за сонцем, але ніколи ще не бачив, щоб воно світило так ясно.

— Треба щось робити, або дівчина загине. Он Твалі вже терпець уривається.

Визнаючи всю слухність його слів, я скинув востаннє безнадійним поглядом на яскраве сонячне коло (певно жоден астроном не чекав ще з такою нетерплячкою на затемнення), і рішуче встав поміж розпростертою долі дівчиною та Скрагою, що наближався з піднесенням списом.

— Королю.—мовив я.—Ми не можемо дозволити такого. Цього не буде! Відпусти дівчину!

Вражений і розлютований Твала підвівся з ослону, а поміж ватажків та в юрбі дівчат, що надійшли ближче, чекаючи кінця трагедії, пролинув гомін здивування.

— Цього не буде, ти, білий пес, що брешеш на лева у його лігві, цього не буде? Ти з глузду з'їхав? Гляди, щоб доля цієї дівчини не спіткала й тебе та тих, що з тобою. Як насмілюєшся ти перечити мені? Хто ти такий, що стаєш насупроти моєї волі? Усунься, кажу тобі. Скраго, забий її! Гей, сторожа, взяти цих людей!

На цей поклик з-поза хати, де її певно сховано, прудко вибігла озброєна сторожа.

Сер Генрі, Гуд та Умбопа, ставши поруч мене, підняли рушниці.

— Спиніться! — хоробро гукнув я, хоч душа мені втікла в п'ятки.—Спиніться! Ми, білі люди з зор, говоримо, що цього не буде. Ступіть хоч на один крок ближче й ми потушимо сонце й огорнемо землю темрявою. Відчуєте тоді на собі нашу силу!

Загроза моя зробила вражіння: сторожа спинилась, а Скрага теж спинився з піднесеним списом.

— Не слухайте його! — запискотіла Гагула.—Не слухайте цього брехуна, що нахваляється загасити сонце немов каганець! Хай зробить це! тоді дівчина не помре! Так, хай зробить це, або хай гине разом з дівчиною та з тими, що з ним.

Я глипнув на сонце й на величезне задоволення побачив, що ми не помилилися. На блискучий його край насунулася чорна тінь.

Урочисто простерши руку до неба, я почав деклямувати вірші, як-найгірнішим тоном. Сер Генрі та Гуд пішли за моїм прикладом.

Поволі насувалася чорна тінь на блискучу сонячну поверхню, і я почув, як злякано ойкнув натовп навколо нас.

— Дивись, королю! Дивись, Гагуло! Дивіться, вожді та нарід, жінки та дівчата! Чи виконують білі люди з зор свої нахвалки, а чи вони порожні брехуни? Сонце темніє у вас на очах, незабаром настане ніч—ніч серед білого дня. Ви вимагали доказу—ось він! Погасни, сонце! Заховай своє світло блискуче! Втопчи у порошок горді серця й огорни весь світ темрявою!

Зойк жаху пройняв глядачів. Де-хто стояв скам'янівши від страху, де-хто впав на вко-

люшки й кричав. Король сидів спокійно, лише зблід під темною своєю шкірою. Єдина Гагула не втратила мужності.

— Це мине,—гукнула вона.— Я бачила таке раніш. Жодна людина не в силі погасити сонця. Не лякайтеся, чекайте спокійно, темрява мине.

— Почекай, ти ще побачиш!—одповів я, аж підстрибуючи від хвилювання.— Деклямуйте, Гуде, бо я вже не знаю жодного вірша. Хоч лайтеся, але не мовчіть!

Гуд почав нести всяку нісенітницю, що лише спадала йому на думку. Хвилини з десять говорив не спиняючись і майже не повторюючи однакових речень.

А тим часом чорна тінь насувалась усе дужче. Чудний фантастичний сутінок поглинув сонячне світло й навколо запала зловісна тиша. Злякано цвірінькнула пташка й знову причаїлася. Заспівали півні.

Чорна тінь більш як на половину закрила сонячний диск. Повітря стало густе й непрозоре. Ми ледве-ледве бачили люті обличчя людей біля нас. Натовп завмер у тиші й Гуд облишив верзти нісенітницю.

— Сонце конає—чаклуни заподіяли смерть сонцеві!—люто вигукнув нарешті Скрага.— Ми всі загинем у темряві!—і знавіснівши від жаху чи то злости, а може й від того й іншого разом, він розмахнув списом і вдарив ним, що сили, в широкі груди сера Генрі. Та він забув про панцері, які подавав нам король, а ми одягли їх під одіж. Сталевий гостряк одскочив, не заподіявши шкоди серові Генрі і раніш, ніж він удруге встиг ударити, той вирвав списа у нього з рук і вдарив його самого. Скрага впав мертвий.

Побачивши це, та вкрай перелякані чим раз густішим сутінком, дівчата в дикому безладді кинулися тікати, галасуючи мов несамовиті. Паніка цим не обмежилася. Сам король, разом зі сторожею, де-ким із ватажків та Гагулою, що надзвичайно швидко шкандибала слідом за ним, теж утік до своєї хати і за хвилину залишилися лише ми, Фулата, Інфадус та кілька вождів, а долі мертве тіло Скраги.

— Тепер, вожді,—промовив я,—ми дали вам доказ. Як-що з вас цього досить, ведіть нас мерщій до того місця, що ви казали. Тепер уже чар не можна спинити і ніч буде ще з годину. Отож, використовуємо темряву.

— Ходімо,—мовив Інфадус, повертаючися йти, а слідом за ним зрушили злякані ватажки, ми самі та дівчина Фулата.

Не встигли ми ще дістатися воріт краало, як сонце заховалося зовсім.

Побравшись за руки, ми навпомацки йшли у темряві.

Розділ XII

Перед бойовищем

На наше щастя Інфадус та ватажки дуже добре знали всі ходи у величезному своєму місті, отож ми посувалися, не зважаючи на темряву, досить швидко.

Ми йшли майже годину, поки почало потроху прояснятись і з'явився краєчок сонця. За кілька хвилин стало ще видніше, й ми могли вже роздивитися навколишнє оточення. Побачили, що ми вже за містом і наближаємося до великого плаского горба

миль дві кружини. Цей горб, дуже звичайної в Африці будови, був не високий,—справді, у найвищому місці мав не більш, як двісті футів, і формою дуже скидався на кінську підкову з надзвичайно стрімкими, вкритими камінними брилами, схилами. На порослій травою пласкій верховині можна було розташувати значний військовий табір, отож її на це й використали. Звичайна залога цієї природньої фортеці складала один полк у три тисячі вояків, але здаючися на стрімкий схил уже при світлі сонця, ми побачили, що тут значно більше людей.

Досягши, нарешті, верховини, угледіли вояків, що занепокоєно купчилися всі разом, злякані невідомим природнім явищем, яке їм довелося спостерігати. Мовчки проминувши їх, ми досягли хати, саме посеред верховини, і на величезне нам диво застали там двох людей, що принесли наші речі, які ми мусили залишити, хапливо тікаючи.

— Я посилав по речі,—пояснив Інфадус,—а також і по це,—і він показав так довго й палко бажані Гудові штани.

З вигуком несамовитої радості Гуд учепився за них і одразу-ж почав їх одягати.

— Невже владар сховає свої чудові білі ноги?—з жалем спитав Інфадус.

Та Гуд таки обстоював своє і після цього нарід кукуанський мав лише один раз нагоду знову побачити його чудові білі ноги. Гуд не був надміру амбітний, отож кукуанці могли задовольняти естетичні свої почуття, споглядаючи половину його бороди, прозоре око та рухливі зуби.

Далі Інфадус поінформував нас, що зібрав тут військо на те, щоб оповістити їм про повстання, яке надумали ватажки, а також зазнайомити їх із законним спадкоємцем трона—Ігнозі.

За півгодини військо, мало не двадцять тисяч душ, поміж них і найліпші сили кукуанської армії, зібралось на величезному майдані, куди попростували й ми. Вишикувані суцільними лавами з трьох боків майдану, вояки являли розкішне видовище. Ми спинилися з четвертого, порожнього боку, оточені ватажками.

Тоді Інфадус звернувся до них і надхненою поетичною мовою, бо як більшість кукуанців був природженим оратором, розповів їм про батька Ігнозієвого та про його смерть, зрадницьки заподіяну йому Твалою-королем і про те, як його вдова та син мало не загинули з голоду. Тоді змалював те, як стогне вся країна під жорстокою кормогою Твали, нагадав події минулої ночі, коли безневинно наклали життям найгідніші вояки кукуанські, через брехливі закиди відьом у лихих учинках. Потім сказав, що білі житці зор, дивлячись униз на землю та бачучи, які несправедливі кояться тут справи, наважилися допомогти кукуанцям у тяжкому їхньому лихові й дати їм справжнього короля. Тому вони взяли Ігнозі, який нидів у вигнанні, й провели його через гори. Розгнівавшись на жорстокі вчинки Твали, виявили всю могутність своїх чарів, погасивши сонце та врятувавши цим життя безневинній жертві—дівчині Фулаті. Тоді покарали смерть лихе щеня Скрагу, а тепер хочуть допомогти кукуанцям скинути жор-

стокого Твалу, а натомість настановити справедливого Ігнозі.

Скінчивши поміж загального гомону задоволення свою промову, Інфадус одступивсь, а слово взяв Ігнозі. Ствердивши все те, що говорив його дядько, він скінчив такими словами.

— Вожді, вояки й народе, ви чули мої слова. Тепер вибирайте, до кого пристанете: чи до мене, чи до того, що сидить на моєму троні та забив мого батька, а свого брата й вигнав малу його дитину гинути з голоду й холоду. Справжній король тут я,—і показуючи на ватажків, додав:—можете спитати їх—вони бачили ознаку священної гадюки у мене на стані. Якби не був я законним королем, хіба-б ці білі люди підтримували мене своєю могутністю? Хіба не вкрили вони темрявою землю, щоб налякати Твалу й заховати нас од очей усіх, коли ми йшли сюди?

— Так,—одповіли вояки.

— Якщо ви пристанете до мене й ми переможемо—ви поділите зі мною і славу і честь. Якщо загинемо—загинемо разом. І слухайте обіцянку, яку вам даю. Як що я посаду трон моїх батьків—ніколи вже не литиметься у нашої країні безвинна кров, ніколи не відбуватимуться більш чаклунські полювання й жодної людини не скарають без справедливого суду. Кожний спокійно спатиме в своїй хаті й не боятиметься за своє життя. Отож до кого ви пристаєте, вожді, вояки й народе?

— Пристаємо до тебе, королю!—гримнула відповідь.

— Гаразд. Гляньте, он вістовці Твали біжать із великого міста і на схід, і на захід

і на південь, і на північ, щоби скликати величезну армію та вбити вас і мене і моїх друзів і захисників. Узавтра, а може й позавтрьому він прийде сюди з усіма, хто ще вірний йому. Тоді побачимо, хто без страху дивитиметься у вічі смерті за-ради справедливості, а я не забуду того в час перемоги. Я сказав, вожді, вояки й народе! Тепер ідіть по хатах і готуйтеся до бою.

Запала мовчанка, а тоді один із ватажків підвів угору руку й гримнув салют „кум!“ Це була ознака, що полки визнали Ігнозі за свого короля. Тоді військо пішло.

За півгодини ми мали військову нараду, в якій брали участь командири полків. Ми добре розуміли, що незабаром на нас нападуть із величезними силами, бо зі свого пагорка бачили, як збиралися полки, та як бігли у всі боки посланці із Лоо, поза сумнівом скликати військо на допомогу королеві. Ми мали у своєму розпорядженні біля двадцяти тисяч війська, яке складалось із семи найкращих полків країни. У Твалі було, за обрахунком Інфадуса та ватажків, од тридцяти до тридцяти п'яти тисяч, які уже стояли в Лоо, опріч того, до завітрянського полудня він міг ще зібрати найменше тисяч з п'ять. Можливо, звичайно, що кілька його полків перейдуть до нас, але, все-ж таки, розраховувати на це не можна. Тим часом ворог гарячково готувався до нападу на нас. Навколо пагорка тинялись озброєні люди й впадали в око ще й інші ознаки близької атаки.

Інфадус та інші ватажки були тієї думки, що цієї ночі бою чекати не доводиться, бо ворог ще не цілком підготувався, а потім

Вже вирвано плече чорному бикові й король тягне його, скривавлене, через поле¹⁾.

— А які умови пропонує Твали?—спитав я з цікавості.

— Умови його милостиві, гідні великого короля. Говорю слова Твали, одноокого, могутнього, владаря Кукуанії, охоронця великого шляху (Соломонового), улюбленця тих дивних, що сидять мовчазно у горах, нащадка чорної корови, слона, що від ходи його тремтить земля, карателя всіх злочинців, струся, що прудкими ногами перебігає пустелю, чорного велетня, премудрого короля з роду в рід, могутнього Твали. „Я милосердний і не жадаю багато крові. Скараю смертю лише кожного десятого, інші будуть вільні. Але білий чоловік Інкубу, що вбив сина мого Скрагу, чорний його слуга, який зазіхає на мій трон і брат мій Інфадус, що намислив повстання проти мене—всі ці сконають у муках на офіру тим мовчазним. Такі слова милосердного Твали.

Порадившись з іншими, я відповів гінцеві гучним голосом, щоб чули вояки, таке:

— Вертайся брехливий собако до Твали, який послав тебе, й скажи, що ми, Ігнозі, правдивий король кукуанський, Інкубу, Бугван та Макумацан, мудрі житці зор, які погасили сонце, Інфадус, людина королівської крові, вожді, вояки та народ відповідаємо так: „Ми не здамось, а заким двічі сяде сонце, мертво тіло Твали лежатиме біля порогу

¹⁾ Цей жорстокий звичай властивий не лише кукуанцям, а й іншим африканським племенам при оповіщенні війни або при інших яких визначних громадських подіях.

його оселі, а Ігнозі, чийого батька Твала зрадницьки забив, царюватиме замість Твали. А тепер іди, поки ми ще не прогнали тебе й бережися знімати руку на таких, як ми.

Гінець голосно зареготався:—Ми не боїмося таких хвальків,—гукнув він.—Виявіть себе хоробрими взатра, ви, що погасили сонце! Нахваляйтеся та веселіться, поки круки не обклують вам кісток так, що вони стануть біліше від ваших облич. Прощайте, можливо зустрінемося у бійці. Чекайте на мене, білі люди.—Скінчивши свою глумливу промову, він пішов і майже одразу сіло сонце.

Ця ніч видалася нам надто турботною, бо весь час ми лагодилися до наступного бою, роблячи все, що можливо при місячному освітленні. Там, де ми держали на раду, безупинно сновигали гінці. Нарешті, о першій годині ночі все, що могли, зробили й табор застиг у сонній тиші, яку зрідка порушували перегуки вартових. Сер Генрі та я пішли разом з Ігнозі перевірити сторожу внизу пагорка. Ідучи, ми натикались у самих несподіваних місцях на піднесені списи, які загрозливо виблискували в місячному сяйві, але лише говорили гасло—списи зникали. Переконавшись, що ніхто з сторожі не спить, ми вернулися назад, прокладаючи собі шлях поміж тисячів сонних вояків, чимало яких спали можливо останню свою ніч.

Сріблясте місячне проміння мерехтіло на їхніх списках та грало на обличчях, надаючи їм вигляду примар, а холодний нічний вітрець ворухив пишні, чорні, немов жалоба, пера. Вони лежали в страшенному безладді,

хто порозкидавши руки, хто скоцюрбившись, а дебели їхні постаті прибрали якогось фантастичного, нелюдського вигляду.

— Як ви гадаєте, чи багацько з них доживе до завтрашнього вечора?—спитав сер Генрі.

Похитавши головою, я знову глянув на оповитих міцним сном вояків, а стомленій хоч і збуреній моїй уяві здавалося, що смерть замахнулася уже на них косою. Намагаючись угадати тих, на кого вже лягло тавро неминучої загибелі, я думав, яка незбагнена таємниця людське життя, і яке воно сумне та нетривке. Сьогодні ці тисячі сплять міцним здоровим сном, а взавтра дуже багацько з них, а поміж ними, можливо, і я, заснуть уже до віку. Жінки їхні стануть удовами, а діти сиротами, і спогад про них зникне поволі з пам'яті людей. Лише місяць спокійно сяятиме вночі, та нічний вітрець ворухитиме траву та земля відпочиватиме у щасливому спокої, як за безліч віків до цього, а також як і відпочиватиме тоді, коли навіть спогад про нашу добу життя зникне на віки вічні.

Та хоч і вмирає людина і забувають її ім'я, та повітря, яким вона дихала, ворухить верховіття дерев на горах, згук її голосу брентить десь у безмежній просторіні, її ідеї провадять у життя нащадки, а кінець, який спіткав її—спіткає всіх людей.

Отакі думки ворухилися мені в голові, поки я стояв та дивився на розпростертих увісні вояків, що спали, як самі вони говорять, „на вістрі списа“.

— Куртісе,—промовив я,—мене починає змагати страх.

Сер Генрі засміявся в відповідь, погладивши рудувату свою бороду.

— Я чув, як ви й раніш казали таке, Квотермене.

— Ви-ж знаєте, що я полохливий. А тепер мені здається, що навдаку хто з нас лишиться живий узавтра. На нас нападуть з величезними силами і я не маю найменшої певності, що ми удержимо цю позицію.

— Але в усякому разі добре провчимо декого з них. Бачите, Квотермене, справа ця, щиро кажучи, дуже погана і нам не варт було встрявати до неї, але, як ми вже встряли, то треба як-найкраще себе виявити. Щодо себе особисто, скажу, що волю загинути в бійці, а ніж померти якимось інакше, а як я вже майже втратив надію знайти мого бідного брата, то й не дуже боюся смерті. Та хоробрим завжди щастить, отож може поталанити й нам. Звичайно бій буде шалений, а як нам треба виправдати свою славу, то ми мусимо лізти у саму гущу.

Останні слова сер Генрі промовив сумним тоном, але блиск ув очах зрадив його. Здається мені, що сер Генрі Куртіс таки любить бійки.

Потім ми лягли спати й заснули годин зо дві.

Удосвіта нас розбудив Інфадус, який прийшов сказати, що в Лоо помітно величезний рух, а до наших аванпостів наближаються передові королівські загони.

Повстававши, ми почали лагодитися до бою. Поодягали свої панцері, за які при цій okazji дуже були вдячні. Сер Генрі прибрався в одіж кукуанського вояки.

— Коли ми в Кукуанії, то треба скидатися на кукуанців,—мовив він, одягаючи блискучу

крицеву сорочку на могутні свої груди, а вона аж влипла на ньому, так упору була зроблена. Та він не обмежився цим. На його прохання Інфадус приніс йому повну військову уніформу. Нап'явши на плечі леопардову керею, він одяг на голову чорні струсячі пера, які носять лише ватажки, а стан оповив розкішною мучою з білими волячими хвостами. На ноги взув сандалії та одяг нагавиці з козячої вовни, взяв важку бойову сокиру з держалном із ікли носорога, круглий залізний щит, вкритий білою волячою шкірою та належну кількість ножів, а до всього цього ще й пістоля. Мушу сказати, що в цьому тубільному одязі сер Генрі був ще показнішим, ніж звичайно, а коли увійшов у точнісінько такому строї Ігнозі, то я подумав, що ніколи ще не бачив таких, як вони, велетнів. Щодо Гуда й мене, то крицеві сорочки нам зовсім не пасували. Почну з Гуда. Коли уявити кудого гладкого чоловіка з половиною бороди та з монноклем у оці у крицевій сорочці, поверх якої одягнено дуже вузькі плисові штани, то всі погодяться, що він мав швидче смішний, а не імпозантний вигляд. А я одяг свого панцера просто поверх усієї одежі, і всеж таки він збирався незграбними бганками, такий був великий на мене. Потім узяв списа, два ножі, щита, з яким не знав, що робити, пістоля і застромив величезне перо за стрічку мисливського свого капелюха, щоб надати собі грізнішого вигляду. Окрім усієї амуниції ми взяли ще й рушниці, але як набойів мали обмаль, та й на випадок рукопашного бою вони були ні до чого, то їх нам несли носії.